

УДК 655.41:244

РЕЛІГІЙНЕ ВИДАВНИЦТВО «МІСІОНЕР»: СТАНОВЛЕННЯ ТА ІДЕЙНО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Мар'ян ЛОЗИНСЬКИЙ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, Україна, 79044,
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проаналізовано роль і місце сучасних релігійних видань України в сучасних комунікаційних процесах, а також вплив релігійної книги, журналу, газети, радіопередач на свідомість людини.

Ключові слова: історія української видавничої справи, видавництво «Місіонер», ідея державності, «Місіонер», «Записки ЧСВВ».

Актуальність цієї теми стосується ролі і місця сучасних релігійних видань України в комунікаційних процесах. Вплив релігійної книги, журналу, газети, радіопередач на свідомість аудиторії може мати не лише теоретичне пояснення у сучасній науці, а й досліджуватися на прикладі конкретних релігійних видавничих організацій, деякі з яких мають давні традиції в нашій державі і не тільки.

У рамках цієї статті хочемо коротко висвітлити кілька основних питань: генезис видавництва, етапи його становлення з 90-х років ХХ ст. століття і до сьогодні, а також основні ідейно-концептуальні напрямки видавничої діяльності.

Історію василіанської книговидавничої справи можна поділити на три періоди. Перший (1895–1914 рр.) характеризується допомогою Наукового товариства імені Тараса Шевченка в започаткуванні видавництва ЧСВВ. Зокрема, було видано релігійні книги («Молитовник», «Гостинець»), а також надано фахову підтримку в комплектуванні кадрами Жовківської друкарні – основного центру видавничої діяльності. Власне у цей період було закладено основи матеріально-технічної бази друкарні та видавництва ЧСВВ. Це дало змогу вже до Першої світової війни випустити в світ майже дві сотні видань релігійно-богословського та світського змісту. Важливою подією була поява 1897 року часопису «Місіонар», засновником якого був тодішній ігумен монастиря св. Онуфрія у Львові Андрей Шептицький. Вибух Першої світової війни зупинив інтенсивну працю жовківських видавців. Декого з них австрійське командування відправило на російський фронт, а інших протоігумен евакуював до Хорватії (Загреб), куди перенесли видання «Місіонаря».

Другий період 1918–1919 рр. пов'язаний із національно-визвольними змаганнями. Після окупації Галичини польським військом майже всі жовківські ченці були

інтерновані в концтабір Домб'є під Краковом, а цінне друкарське устаткування вивезли до Центральної Польщі.

Найтривалішим періодом видавничої діяльності монахів-василіан є 1919–1939 роки, без перебільшення його можна назвати «золотою добою». Хоча нова польська влада чинила всілякі перешкоди, жовківські василіяни зуміли налагодити інтенсивне книговидання, об'єднати гурт істориків, літературознавців, митців, як наприклад, С. Томашівського, І. Кревецького, І. Крип'якевича, І. Свенціцького, І. Огієнка, В. Щурата. Створений 1924 року збірник «Записки ЧСВВ» був трибуною богословської думки та історико-філологічних студій.

Моральна і матеріальна допомога своїм авторам, насамперед наддніпрянцям Івану Огієнку, В'ячеславу Заїкіну та іншим, була виявом духовної підтримки з боку керівників василіанського видавництва. У першій половині ХХ ст. кількість релігійних видань сягнула понад 600 назв (15 млн. примірників), а якщо врахувати світську літературу, то цей показник наближається до півтори тисячі найменувань.

Повернення радянської влади в 1944 р. спричинило нові репресії, внаслідок яких Василіанський Чин та його видавництво були ліквідовані, а монастирське майно конфісковане. Сотні ченців зазнали переслідувань з боку влади, але навіть після арештів і заслань підпільно продовжували діяти. Друкарня в Жовкві перейшла у власність держави і була підпорядкована Львівському обласному управлінню по пресі.

Процес становлення василіанського видавництва в умовах свободи віросповідання розпочався наприкінці 80-х років ХХ ст. із передруків релігійної літератури за межами України – у Вільнюсі та Мінську (всього дев'ять видань загальним накладом близько 500 тис. примірників). Наступні два роки стали періодом підготовки до поважної видавничої справи. Перший видавничий осередок ЧСВВ засновано при монастирі св. Онуфрія у Львові. У 1994 році затверджено статут про видавничу діяльність Чину, в якому було зазначено що священники визначали ідейно-концептуальні напрями діяльності, затверджували кадри для видавництва, фахова підготовка яких для напрямку релігійного книговидання залишається актуальною до нині.

Важливий формотворчий період діяльності видавництва «Місіонер» охоплює 1991–2001 роки. У видавництві «Місіонер» на кінець 2001 року було віддруковано близько 400 релігійних видань загальним тиражем понад 1,5 млн. примірників і більше як 700 видань замовників загальним тиражем понад 2 млн. примірників. Творчі здобутки видавництва та високий поліграфічний рівень друкарні були оцінені призовими місцями на Всеукраїнських оглядах-конкурсах. Більше десяти дипломів отримало видавництво. Успіх релігійного книговидання того часу залежав і залежить нині значним чином від аудиторних груп, які діяли в першу чергу у середовищі Церкви. Певний вакуум релігійного друкованого слова в Галичині, який утворився під час тоталітарної системи, на початках незалежності почали заповнювати кілька видавництв, серед них провідне місце посіли «Місіонер» і видавничий відділ «Свічадо» при іншому Чині – Студійського Уставу в Україні.

Значна частина читацької аудиторії «Місіонера» – це прихожани греко-католицьких парафій і громад, які діють при василіанських монастирях здебільшого Західної України.

Тому від початку відновлення видавництва комунікаційний вплив їхніх видань був значним на мирян старшого віку, які пережили нелегкі 60–80-ті роки, з великим інтересом і навіть піететом сприйняли цілий пласт богослужбової і катехитичної літератури. *По суті це стало одним із ідейно-концептуальних напрямків видавництва «Місіонер» – відновити християнські традиції і практики серед тих читачів, які ідентифікують себе з греко-католицькою Церквою з допомогою релігійної книги, журналу тощо, поряд зі становленням самої релігійної організації – монашим Чином св.Василія Великого.*

Важливими виданнями богослужбового напрямку згодом стали «Службеник» (1998), «Молитвослов» (1998), які були видані за сприянням курії отців-василіан у Римі. Вони певним чином усталили розуміння богослужбових текстів у середовищі читачів, насамперед духовних осіб, які послуговуються ними у щоденній практиці.

Комунікативна дія катехитичної літератури проявилася у тому, що, наприклад, наймолодші прихожани парафій і громад Церкви змогли ще зі шкільної парти засвоювати засади віри з допомогою ілюстрованих брошур, біблійних оповідань. В перші роки діяльності видавництва «Місіонер» з'явилися книги на тему правильної сповіді, частого практикування релігійних обрядів і традицій тощо.

Читачі християнської літератури від самого початку її появи на книжковому ринку України відчували потребу у тих книгах, які би допомагали їм ставати доскональними християнами. На сьогодні видавництво «Місіонер» налічує близько 27 назв т.зв. **духовних творів**, серед яких було засновано кілька популярних серій. Передусім це багатотомне видання «Богочоловік» німецького містика Марії Вальгорти (наразі вийшло лише сім томів), яке викликало дискусії серед духовенства стосовно його богословської частини. Насамперед цим виданням зацікавилися особи, які не задовольняються лише читанням Святого Письма. Перевиданий у 1997–2000 рр. і осучаснений варіант чотирьохтомної книги «Життя святих» о.А.Труха – ієромонаха-українця з Канади – викликав поживлений інтерес у читачів, оскільки цей твір містить в собі сотні розповідей про життя і християнські подвиги тих людей, яких Католицька Церква проголосила святими. «Духовна спадщина святих отців» – під такою назвою на сьогодні вийшло 7 томів творів визначних пустельників, усамітнених людей, вчителів Церкви, які були взірцем християнського життя у перші століття християнства. Ці твори спонукають їх читача глибше замислитися над своїми життєвими вчинками, досконаліше розуміти свої обов'язки, керуватися загальноновизаними у світі гуманістичними цінностями і моральними категоріями.

Духовні твори «Місіонера» визначали наступний ідейно-концептуальний напрям: *спонукати широкі читацькі кола до практикування євангельських засад у щоденному житті, засвоюючи багату духовну спадщину Церкви.*

Далі зосередимо увагу на таких тематичних блоках видань «Місіонера», що адресовані читачам, як вже обізнаним у питаннях релігії, філософії, культури, історії.

Філософсько-богословські праці почали видаватися ще у перший період. Зокрема, книга нинішнього єпископа УГКЦ в Італії Діонісія Ляховича «А коли ви молитесь», яка є синтезом думок італійських богословів. В останні роки світ побачили ще два його твори: «Про спільнотне життя», «Роздуми над основою християнського та монашого

життя». Самі назви засвідчують те, що ці праці справляють комунікативний вплив на духовних осіб, зокрема, членів різних монаших спільнот і згромаджень.

У 90-ті роки в читацькому середовищі, зокрема в його інтелектуальному сегменті, виникла потреба у документах папів римських, які хоча й адресовані усій Церкві, проте теж потребують певних знань читача. Видавництво «Місіонер» на сьогодні видало здебільшого кілька **енциклік Івана Павла II**, присвячених певному ювілею або конкретній гуманістичній проблемі світу.

До творів другого періоду діяльності «Місіонера», які зорієнтовані на богословів і релігієзнавців, а також дослідників сучасного вчення Католицької Церкви, належать **праці римських архієреїв**: книга Івана Павла II «Вставайте, ходімо», Венедикта XVI «Вступ до християнства», «Сіль землі» та ін.

Починаючи з 2005 року, у «Місіонері» активізувалося видання літератури під титулом «Сучасна богословська думка», на сьогодні вже є 25 позицій. Така аудиторна група як богослови, релігієзнавці довідуються про найновіші богословські підходи третього тисячоліття. Домінують праці німецького теолога Ансельма Грюна (більше семи книг), кілька робіт польського професора Станіслава Крайського та ін. Серед українських авторів переважають праці о.В.Зінько, це зокрема дві його останні книги: «Найперше бути людиною», «Релігійні хвилини». Видано також книгу молодого священника Чину Анастасія Кабала «Що таке покликання і як його розпізнати».

Окремий блок видань «Місіонера» становлять **збірки проповідей чи духовних наук** здебільшого українських авторів – єпископів (Мирослав Марусин, Софрон Мудрий, Інокентій Лотоцький) і священників (Андрій Шагала, Доротей Шимчій) з діаспори. Така аудиторна група як священнослужителі можуть використовувати їх у своєму служінні. Проповіді у вигляді книги – це один із засобів комунікативного впливу релігійної науки, який був задуманий ще першими засновниками видавництва і друкарні отців-василіан у 1895 році.

Цих кілька вищеперелічених груп видань допомогли реалізувати такий ідейно-концептуальний напрям: *задоволення інтелектуальних потреб богословів, релігієзнавців, культурологів, студентських кіл у процесі їхнього навчання і набуття життєвого досвіду.*

Історична література видавництва «Місіонер» представлена вісімнадцятьма позиціями. Вже у перший період діяльності виник задум відновити серію «Літопис християнської України», яка би поетапно показувала хронологію християнської історії і зацікавила би дослідників історії, релігієзнавців. Її автором є визначний історик священник о. Атаназій Великий ЧСВВ, до речі, колишній протоархімандрит. Насьогодні вийшло 6 книг. Окремо видана в другий період діяльності видавництва його праця «Світла і тіні української історії». Серед сучасних істориків виділяються вже видані «Місіонером» дослідження львівського історика М.Гайковського про переслідування УГКЦ в період радянської влади, зокрема «Хресною дорогою», «Хресна дорога УГКЦ». По суті історичні праці «Місіонера» – це не лише допоміжний матеріал для академічного середовища, а й засіб відновлення об'єктивної церковної історії. *Тому вони стали основою для реалізації такого ідейно-концептуального напрямку як повернення історичної пам'яті про переслідувану Церкву серед різних аудиторних груп.*

Добрим доповненням до реалізації цього напряму стали видання-альбоми, зокрема в перший період «Господь – сила народу свого» (з портретами київських і галицьких митрополитів), в другий період – Юліян Буцманюк «Стінопис Жовківської церкви Христа-Чоловіколюбця», а в кінці минулого року у Львові було презентовано цікаве видання мистецтвознавця Олега Сидора «Святий Василій Великий в українському мистецтві». Усі вони є чудовою ілюстрацією релігійної історії і культури України.

Оскільки преса вважається ефективнішим інформаційним засобом масової комунікації, ніж, наприклад, книга, то це теж було враховано засновниками василіанського видавництва. Часописи стали невід'ємним елементом видавничої справи протягом усієї історії «Місіонера». Це окрема тема дослідження, та все ж виділимо кілька штрихів цього процесу: у 1992 році відбулося відродження часопису «Місіонар»; у 2003 році відновлено «Календар Місіонаря» – релігійний щоденник; в 1998 році засновано альманах християнської думки «Київська Церква» – щоквартальний журнал для богословів, релігієзнавців, культурологів і закрито його в 2000 році; при одній із найбільших парафій Львова, де служать монахи-василіани, з 1999 по 2001 рр. видавалася двотижнева газета «Дзвіниця». Не заглиблюючись у тематику цієї періодики, зазначимо, що вона вкладається у вищезазначені нами рамки ідейно-концептуальних напрямків видавництва «Місіонер».

Загалом можна було виділити ще кілька важливих питань для осмислення діяльності одного із найпотужніших релігійних видавництв України, зокрема, стан матеріально-технічної бази, форми і способи реалізації літератури, економічне виживання в умовах постійного тиску на українську книгу тощо.

Проте поставлені нами на початку завдання підсумовуємо такими тезами:

- генеза василіанського видавництва у першій половині ХХ ст. складається з трьох періодів і завершується 1944 роком через переслідування;
- становлення видавництва «Місіонер» у період незалежності охоплює такі періоди: 1991–1994, 1994 – і до сьогодні;
- основні засади діяльності релігійного видавництва «Місіонер» збігаються із тими, які були закладені його засновниками ще на початку ХХ ст., адже тематика міжвоєнних і сучасних василіанських видань є подібною;
- перші роки діяльності «Місіонера» були пошуком оптимальної моделі розвитку релігійного книговидавництва, зокрема, задоволення читацьких потреб різних аудиторних груп у середовищі греко-католицької Церкви;
- активізація видання власне релігійної літератури відбувається в останні роки;
- комунікативний вплив на такі аудиторні групи як *священнослужителі, миряни різного соціального статусу* має богослужбова, катехитична художня, історична література; *на богословів, інтелігенцію, студентські кола* – філософсько-богословські праці, твори сучасної богословської думки, праці і послання пап римських тощо;
- ідейно-концептуальні напрямки видавництва «Місіонер» формуються засновником із самого початку діяльності видавництва. До них належать:

1) відновити християнські традиції і практики серед тих читачів, які ідентифікують себе із греко-католицькою Церквою з допомогою релігійної книги, журналу тощо, поряд із становленням самої релігійної організації – монашим Чином св.Василія Великого; 2) спонукати широкі читацькі кола до практикування євангельських засад у щоденному житті, засвоюючи багату духовну спадщину Церкви; 3) задоволення інтелектуальних потреб богословів, релігієзнавців, культурологів, студентських кіл у процесі їхнього навчання і набуття життєвого досвіду; 4) повернення історичної пам'яті про переслідувану Церкву серед різних аудиторних груп.

Стаття надійшла до редколегії 14.11.2010

Прийнята до друку 31.01.2011

RELIGIOUS PUBLISHING HOUSES «MISSIONARY»: FORMATION AND IDEOLOGICAL AND CONCEPTUAL DIRECTIONS DURING INDEPENDENCE

Marjan LOZINSKY

*Ivan Franko National University of Lviv,
49, Generala Chuprynky Str., Lviv, Ukraine, 79044,
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

The role and place of contemporary religious periodicals of Ukraine in modern communication processes and the impact of religious books, magazines, newspapers, radio programs on human consciousness.

Key words: History of Ukrainian publishing, publishing «missionary», the idea of statehood, «Missionary», «Notes of OSBM.»

РЕЛИГИОЗНЫЕ ИЗДАТЕЛЬСТВА «МИССИОНЕР»: СТАНОВЛЕНИЕ И ИДЕЙНО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

Марьян ЛОЗИНСЬКИЙ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, Львов, Украина, 79044,
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проанализированы роль и место современных религиозных изданий Украины в современных коммуникационных процессах, а также влияние религиозной книги, журнала, газеты, радиопередач на сознание человека.

Ключевые слова: История украинского издательского дела, издательство «Миссионер», идея государственности, «Миссионер», «Записки ЧСВВ».